

Vacio Kavaliūno žemės kelias ir palikimas

Vacys Kavaliūnas.

Prieš dešimt metų išvyko amžinybėn Vacys Kavaliūnas. Šį pavasarį prisimename šio mokytojo ir rašytojo žemės kelią ir palikimą. Mums jis paliko šypseną, kurią mes jaučiame savo širdyse ir žodžius, kurie įsirėžė mūsų mintyse. Su mumis lieka jo raštai. Jis jų parašė daug. Keturi romanai: *Kalnų giesmė*, *Aidai ir Šešėliai*, *Hester* (anglų kalba *Esther* vardu) ir *Dalia*; dvi monografijos: *Gimtosios žemės monografija*, *Tumo-Vaižganto gimnazijos kelias*; virš 20 novelių (išleistas rinkinyje *Šauksmas*) ir virš 100 straipsnių įvairiomis pedagoginėmis ir literatūrinėmis temomis. Tačiau mūsų mintyse lieka ir idealistas mokytojas, kuris visas savo jėgas skyrė mokytojavimui laisvoje Lietuvoje Tauragės gimnazijoje, prie nacių ir rusų okupacijos Vilkaviškio gimnazijoje, pabėgėlių stovyklose Vokietijoje ir gale lituanistinės mokyklos Amerikoje ir, su Juozu Žilioniu jo įsteigiose Pedagoginiuose lituanistikos kursuose Clevelande.

Štai Vacio Kavaliūno gyvenimo kelio pagrindiniai momentai jo paties žodžiais:

MANO ŽEMĖS KELIAS

Namai, prancūzų filosofo Gaston Bachelard *Erdvės poetikos* (*La poetique de l'espace*) teigimu, yra pats pirmasis mūsų pasaulis. Jie turi savo charakterį ir savo sielą, su kuria ir mes neatskiriamai esame suaugę savo būties gelmėmis.

Į namus mes ateiname ir iš jų išeiname į tolimesnius savo gyvenimo plotus. Tačiau niekad jų neužmirštame. Jie visada pasilieka mūsų prisiminimuose, kurie savo tonalumu – savo dvasinėmis spalvomis – skiriasi nuo kitų išorinės erdvės daiktų prisiminimų. Į juos – į gimtuosius savo namus – mes visada savo mintimis ir savo siela ir sugrįžtame.

Prisimenant pedagogą rašytoją dešimt metų po jo mirties

1907–1994

Nuo savo gimtųjų namų Alytaus apskrityje ir valstiaus Kriaunių kaime, kur 1907 m. birželio 28 d. prasidėjo mano žemės kelias, ir aš niekad ne nutolau. Visada aš buvau – ir tebeesu – juose, o jie manyje. Juose gimė ir susiformavo ir kai kurie mano kūrybos pasaulio personažai, kuriuose atsispindi ir kai kurių mano šeimos narių ar artimesnių kaimynų fiziniai ir dvasiniai bruožai.

Pro tėviškes vartus išvingiavo ir mano gyvenimo kelias į tolimas. Pirmiausia – į Rumbonių parapijos bažnyčią Nemuno pakrantės slėnyje. Netoli ir susimąstęs ir aidintis praeities dvasia Rumbonių piliakalni. O kitoje Nemuno pusėje – Punia, jos piliakalnis ir kunigaikščio Margio legenda.

Kiek vėliau – kelias į Dubėnų pradžios mokyklą, o iš jos į Alytų, kurio gamtos vaizdai – miškai, Nemunas ir aukšti jo krantai labai giliai ir neišdildomai susilijo su mano vidinio peizažo plotais ir jo gelmėmis. Čia ir Alytaus gimnazija. Ją baigiau 1928 metais.

Kelias į Kauną. Traukia filosofija. Tačiau galvoju apie mokytojo darbą ir studijuojų prancūzų ir lietuvių literatūrą ir pedagogiką Humanitarinių mokslų fakultete. Studijas baigęs ir atlikęs karinę priverolę Karo aviacijoje, 1936 metų rudenį atvykstu į Tauragės gimnaziją. Dėstau čia lietuvių, prancūzų, lotynų kalbas ir filosofijos pradmenis.

Tačiau ramaus darbo laikotarpis labai trumpas. Nacinė Vokietija atplėšia Klaipėdos kraštą, o netrukus prasideda ir Antrasis pasaulinis karas, tolydyto plėsdamasis ir apimdamas kone visą pasaulį, nepalikęs nuosavyje ir mūsų žemės.

Lietuva barbariškame ir genocidiniame bolševikų jūne. Jie rūpestingai ir su sadistiniu džiaugsmu griauja visa, kas gražu, kas gera, kas kilnu, žmoniška ir šventa. Įsiveržia antikinė kultūra ir dvasia ir į mokyklą. Sakytė įsakoma džiaugtis pavergimu, vadinti jį išlaisvinimu, o mokinių sielas užteršti ateistinės religijos purvu.

Po ištisų metų košmarinio siaubo rudasis apokaliptinis žvėris užpuola raudonąjį. Dega Tauragė, o joje suliepsnoja ir visa, ką tikrai turėjome. Laisvės tačiau nesulaukiame, tepasikeičia tikrai okupantas.

1942 metų rudenį persikeičiame į Vilkaviškio gimnaziją. Čia neišvengiu nei inspektoriaus, nei labai nenorimų direktoriaus pareigų, juoba kad rudojo okupanto akyse Vilkaviškio gimnazija egzistavo ir atidžiai buvo sekama.

Raudonasis slibinas ir vėl atšliaužia prie mūsų žemės. Bėga nuo jo kas tik gali. Bėgame ir mes. Ir mūsų kelias – Rytprūsiai, Pomeranija, kur sustojame kiek ilgiau. Čia mėginu įstoti į Greifšvaldo universitetą ir

rašau „Gesuch“ – prašymą.

Deja, ir iš čia netrukus turime bėgti. Atsiduriame Šlesvige-Holšteine, o karui pasibaigus – Liubeke, kur tuojau pat įsteigiama lietuvių gimnazija. Joje pirmąjį mokslo metų pusmetį dirbu ir aš. O 1946 metų pradžioje imuosi iniciatyvos, ir įsteigiame gimnaziją Fischbeke, netoli Hamburgo.

Tų pačių metų pavasarį pabėgėlių stovykla, o su ja drauge ir gimnazija, perkeliama į Špakenbergą. Čia 1946–1949 mokslo metais einu ir gimnazijos direktoriaus pareigas, drauge šešis semestrus gilindamas studijas Hamburgo Hanzos universitete.

1949 metų vasarą – kelias per Atlantą. Sustojame Clevelande. Čia gyvenimas trijų plotmių: darbas fabrike, lituanistinės mokyklose ir studijos Western Reserve universitete, kurį baigiu magistro laipsniu iš prancūzų literatūros.

Čia, be mokymo lituanistinėse mokyklose, drauge su mokytoju Juozu Žilioniu įsteigiame ir dviejų metų Pedagoginius lituanistikos kursus, kuriems vadovauju ir kurie išleidžia šešias absolventų laidas. O jie didžiai buvo reikalingi mūsų lituanistinėms mokykloms, kurioms vis labiau ir labiau imdavo trukti mokytojų.

Jei šiandien, artėjant žemės kelio pabaigai, sustočiau ir atsigrežčiau į praeities plotus, juose atsiskleistų – ir bene ryškiausiai – pedagoginio darbo barai. Juose – laisvoje tėvynėje, sovietinėje ir nacinėje okupacijoje, pabėgėlių stovyklose Vokietijoje ir pagaliau Amerikoje – mano sustota arti keturiasdešimt metų. Padėdamas mokiniams, ypač toli nuo gimtosios žemės, įprasminau savo gyvenimo kelią, spindintį giedra prisiminimų šviesa.

Atsiskleistų ir literatūrinio darbo pėdsakai nuo gimnazijos trečiosios klasės ligi šių dienų. O juose keturi romanai: *Kalnų giesmė*, *Aidai ir Šešėliai*, *Hester* ir *Dalia*. Du pirmieji „Draugo“ premijuoti. Įvairiuose laikraščiuose ir žurnaluose esu skelbęs per trisdešimt novelių ir daugiau kaip šimtą literatūrinių, pedagoginių ir kitomis temomis straipsnių.

Pats didžiausias mano darbas – Čiurlionio ansamblio monografija *Gimtosios žemės monografija*, kurioje atsispindi daugelio šimtų vyrų ir merginų bažnyčių bokštų giesmės ligi Dunojaus ir Erio ežero nesustojančio bangų ūžesio. Ir dar *Tumo-Vaižganto gimnazijos kelias* – istorinė apžvalga mokyklos, kuriai Vokietijoje vadovau.

Prancūzų akademijos narys Renė Huyghe savo knygoje *Menas ir siela* (*L'art et l'ame*) teigia, kad nuo pat seniausių laikų pagrindinis meno tikslas – atskleisti žmogų. Toks pat tikslas ir literatūros. Tas pats žmogus, kuris keliauja erdvės

ir laiko plotais, keliauja ir literatūros puslapiams. Ir keliauja jis ne tikta geografine – horizontalia kryptimi, bet ir vertikalia, siūbuodamas tarp žemės ir dangaus, tarp tamsos ir šviesos, tarp gėrio ir blogio.

Ir šioje dramatiškoje jo kelionėje pasigirsta ir egzistenciali-likiminiai jo žingsnių aidai. Joje iškyla ir estetikos ir etikos – gėrio ir grožio – santykių problema, o su ja drauge ir kūrėjo atsakingumo klausimas.

Tai problema, kuri vargu ar kada nors – ir taip, kad visi būtų patenkinti, bus išspręsta. Juoba kad gėris ir grožis yra transcendentinės kilmės, o ne

visi pajėgia peržengti fizinio pasaulio ribas.

Tačiau dideliui kūrėjui ši gėrio ir grožio santykių problema nėra neišsprendžiama. Jam ji net ir neegzistuoja. Parafrazuojant M. Nedoncelle knygos *Estetikos įvadas* (*Introduction a l'esthetique*) žodžius, genijus net tai, kas žema ir bjauru, harmoningai įjungia į grožio simfoniją.

Vacys Kavaliūnas, 1975 m.

Prisimindami šį šviesų pedagogą rašytoją, skaitykime jo novelę: „Yra ir tai, kas niekad nepraeina“

Yra ir tai, kas niekad nepraeina

– Tu ir vėl atėjai. Ada, tu ir vėl...

– Atėjau, – sakai. Ir tavo veidas spindi ilgesio skausmu.

– Ada, – tiesiu į tavo rankas. Ir tu išieini. Tačiau aš tave dar vis tebematau.

Mąstau ir jaučiu – tu sugrįžai į mano mintis ir sielą ir giedra šviesa nutvieskei prabėgusias mūsų laimės dienas, kurios jau niekad nesugrįš.

Žiūriu ir matau šviesius tavo plaukus ir dangaus skliauto mėlynumo tavo akis. Ir mano sieloje atsiskleidžia žydintis linų laukas. Girdžiu ir tavo žodžius pro pavasario vėjo šiurmenimą mėlynose žiedų ban-

gose.
– Ada, sakyk, ar tu dar tebeatsimeni?

Tai buvo paskutinį mūsų susitikimo vakarą. Ir tavo tėviškėje. O gal tu jau seniai visa tai užmiršai? Stovėjome tada ant tvenkinio tiltelio ir atsirėmę į turėklus žiūrėjome į tylų ir nei kiek nejudantį vandenį.

O koks jis buvo tyras! Visas dangaus skliautas skendo jo gelmėse, kuriose matėme ir save. Ir niekad niekad mes nebuvome taip arti vienas kito, kaip tada – tose žydrose tulumose.

Tą valandą matau ir dabar. Ji sugrįžo. Ir vis jaučiu ir girdžiu. Girdžiu ir to vakaro tylą, ku-

Netekome uolaus bendradarbio

Eidamas 72-uosius metus, 2004 m. gegužės 19 d. su šiuo pasauliu atsiskyrė ilgametis mūsų dienraščio *Draugo*, ypač šeštadienio jo priedo, bendradarbis Algimantas Antanas Naujokaitis.

Nors jau kuris laikas buvo sunkios ligos varginamas, jis mokėjo slėpti savo negalias ir nei savaitės neapleido savo pareigų – siūsdamas Lietuvos literatūrinio, muzikinio bei meninio gyvenimo apybraižas, kruopščiai (nors, tiesa, visuomet ranka) parašytas, pailius tuotus dažniausiai fotomenininko Algimanto Žižiono nuotraukomis. Visur Algimantas Naujokaitis suspėjo, viską aprašė. Jis recenzavo ir knygas, darė pasikalbėjimus su jų autoriais, prakalbėdavo menininkus, mokslininkus, premijų laureatus, net kaimo saviveiklininkus. (Buvo nuolatinis *Draugo* bendradarbis nuo 1996 metų.) Daugiausia Algimanto Naujokaitis dėka, užsienio lietuviai plačiai pažino ir vertino Lietuvos kultūrinį gyvenimą, o lietuviai tėvynėje taip pat buvo supažindinami su užsienio lietuvių veikla, atsispindinčia *Draugo* puslapiuose: *Literatūrai* ir *meniui* A. Naujokaitis paruošdavo apžvalginę kiltį.

Algimantas A. Naujokaitis gimė 1932 m. Šakių apskrityje, Lukšių valsčiuje. Baigęs žurnalistiką, dirbo rajoniniuose laikraščiuose Šakiuose ir kitur. Paskui persikėlė į Vilnių ir dirbo *Valstiečių laikraštyje*, net kurį laiką buvo vyr. redaktorius pavaduotoju. Tačiau jį labiau traukė kultūriniai reikalai. Atsiradus galimybei bendradarbiauti *Drauge*, buvo patenkintas ir šios atsakomybės ėmėsi su malonumu.

Jis buvo poeto, dramaturgo, kino kūrėjo Jono Meko kūrybos tyrinėtojas bei populiarintojas Lietuvoje. Parengė ir įvadus parašė J. Meko knygai *Laiskai iš Niekur* (1997), *Dienų raštai* (1998). Buvo pradėjęs redaguoti J. Meko viso gyvenimo publicistikos įvairiomis pasaulio kalbomis rinkinį, kurį ketino išleisti Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla. Deja, šio darbo nesusėjo užbaigti.

Algimanto A. Naujokaitis liko liūdėti žmona Stasė, sūnus: dail. Audrius ir muz. Dalius. Liūdi jo ir visi *Draugo* skaitytojai, pratę kas savaitę pabuvoti su A. Naujokaitiu šeštadienio priedo ar kituose puslapiuose.

Nuoširdžiai užjauciamie visus Velionio liudinčiusius.

Redakcija

ri atsiskleidžia mėlyno laumės žirgelio sparnų dūžimu ir švelniu kaip spaudžiantis pievų šėjas šiurimu.

Jį ir matau – apsvaigęs žydinio pavasario džiaugsmu skraido akimirkai nusileidamas ant virš vandens palinkusio ajaro ir tuoj vėl pakildamas.

Paskui jis paliečia vandens paviršių, ir visa – visa ta žyduma išnyksta. Ir mes išsigastame, pažiūrime vienas į kitą ir tylime.

– Kodėl visa tai taip greitai praeina? – sakai tu.

– Kas?

– Visa, Romai. Visa, kas gražu, – ir šluostaisi ašaras nusigręžusi, kad aš jų nematytčiau.

Bet man tai nepraėjo. Niekad ir niekas – nei tu, nei tie tavo žodžiai, kuriuos girdžiu dabar – artėdamas prie tavo tėviškes.

Išieinu iš miško ir užlipu ant kalnelio. Nuo jo matau – tavo tėviškes beržas, iškilęs rausvai melsvame saulėlydžio horizonte. Artėju prie jo ir jau girdžiu – mano sieloje atgyja to vakaro garsai, atsiskleidžia jo tylos dvasia, kurioje buvome tada paskendę.

Prieinu ir virpiančia ranka paliečiu jo žievę. Užsimerkiu ir junt – mes vėl, rodos, sėdime po juo. Girdžiu ir tavo žodžius. Tu sakai:

– Jis gyvas, – ir atsiremi galva į baltą jo liemenį.

– Gyvas?

– Pridėk galvą ir klausyk. Girdi, kaip jis visas virpa? Atrodo, kažkoks amžinas skambėjimas kyla iš žemės ir aidi į aukštumas. Ar ne?

– Ne.

– Ne? Tu nieko negirdi?

– Nieko.

– Tu nemoki klausyti, – sakai ir mano galvą priglaudi prie savo krūtinės.

Abu valandėlę tylime. O pas-

kui tu vėl:

– O dabar?

– Dabar girdžiu, – sakau ir žiūriu į tavo lūpas. Jos artėja ir aš pradėdu drebėti.

O Ada, koks noras buvo tada tave apkabinti ir pabučiuoti. Pabučiuoti niekad nepraeinančiu pabučiavimu. Bet aš tada tavęs nepabučiavau. Nepabučiavau nei tada, nei niekad. Ir paskui visą laiką gailejausi. Sakyk, Ada, ar galima mylėti ir niekad nepabučiuoti?

Nusileidžia saulė, ir mane pastinka ilgesingos vakaro sutemos, užliejancios žemę tyla ir ramybe. Tačiau mano sieloje neramu. Einu – ir mano žingsniai vis lėtėja. Jaučiu – mane apima nerimas ir baimė. Rodos, ateisiu ir nieko nerasiu. Nieko, tik tavo žodžiai sugrįš iš Sibiro tolimų ir giliu praradimo skausmu suaidės mano būties gelmėse.

Kelias į kiemą. Užmirštas ir sustojęs. Niekas juo neatvažiuoja ir neišvažiuoja. Niekas ir niekad neateina. Sulėtinęs žingsnius ir beveik nejudėdamas kaip šešėlis įlenku pro vartus, sustoju ir klausau.

Nukelta į 2 psl.

TURINYS

A+A Algimantas A. Naujokaitis. Prisimenamas rašyt. Vacys Kavaliūnas.

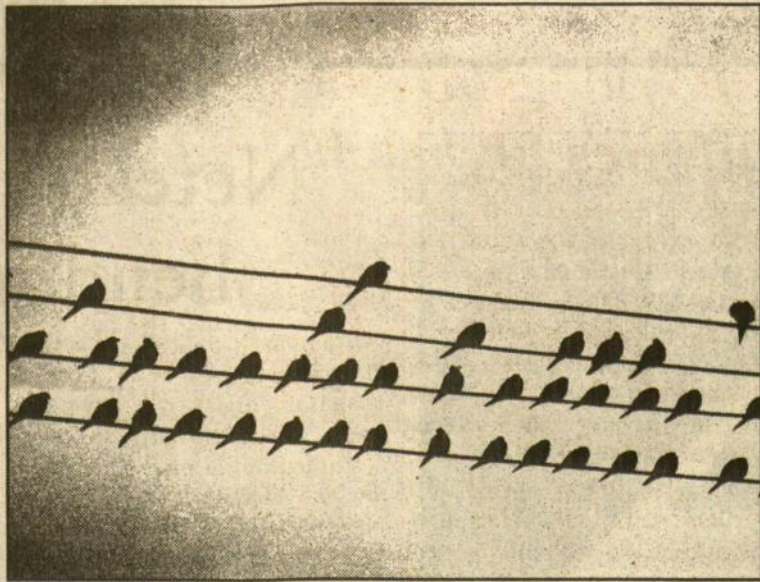
Kregždės diena – Šeštinės. Shakespeare lietuviškai.

Aldonos Veščionaitės naujausia poezija. Leidiniai.

Vytauto Volerto apsakymas iš naujos knygos.

Kregždės diena — Šeštinės

LIBERTAS KLIMKA

Kai kuriose Lietuvos vietovėse Šeštinės vadindavo Kregždžių švente. Jos tądien pasirodanti prie sodybų, imančios lizdus lipdyti. Sakoma, kad kregždės žiemą miegančios ežere. Rudenį pievoje susirandančios tokią žolelę, ją pauosto, tada sutupia ant nendrių, tos ir nulinksta vandenin

sioms nubaidyti ant baslio šalia lauko pamaudavo raguoci kaukolę. Grįžus namo, pavakariams šeiminiukė kiekvienam į dubenį įversdavo po šešis šeštinaičius. Tai virtiniai, bet skirtingose mūsų krašto vietovėse jie būdavo įvairūs: miltiniai, bulviniai, su varške, paskaninta aguonomis ar metomis, užpilti spurgučių padažu.

Kai kuriose Lietuvos vietovėse Šeštinės vadindavo Kregždės švente. Jos tądien pasirodanti prie sodybų, imančios lizdus lipdyti. Sakoma, kad kregždės atneša vasarą. Ogi to-

dėl, kad ilgai miegančios po žiemos. Ir ne kur kitur, bet ežere! Rudenį pievoje susirandančios tokios žolelės, pauosto jos, tada sutupia ant nendrių, tos ir nulinksta vandenin...

Mitinis kregždės įvaizdis labai paslaptingas. Vienoje sakmėje pasakojama, kaip Dievas pasigailėjo sušalusio žmogaus ir nutarė jam duoti ugnį. Tačiau nei rojuje, nei danguje jos nebuvo. Tada Dievas įsakė kovui parnešti ugnies iš pragaro. Nuskrido kovas tenai, įlėkė į vidų, ir šast prie krosnies. Bet pamatė jį velnias, nutvėrė ir tuoj murkt į dervos statinę, išjuodino visą. Tada Dievas siunčia gandrą. Jį, betykanti ugnies prie pragaro durų, vėlgi pastebėjo velnias. Griebęs deruotą mentę, rėžė per kuprą. Parlėkė gandas be ugnies, su juodu lopu ant nugaros. Pagaliau Dievas ugnies parnešti pasiuntė blezdingą, taigi kregždę. Toji nulėkė greit ir mikliai pagrobė ugnį. Velnias pamatė, iš šaudyklės kad duos! Pataikė į uodegą ir perskėlė ją. Už ugnies atnešimą Dievas leido blezdingai po vienu stogu su žmogumi gyventi, o atminimui paliko jai raudoną pagurklį.

Taigi kregždė – lietuviškų sakmių Prometėjas. Ir jeigu kas jos lizdą išdraskytų, būtų skaudžiai nubaustas. Kregždė susieskotų žariją ir įkistų ją stogan. Be to, tą niekadėją apleistų strazdanomis. Ir visi sakyti: „Už niekšingą darbą paliko kregždėtas – šlakuota nosimi“. Bet jeigu pastogėje kregždė susitaisė lizdelį, tuos namus gaisras aplenkis, – tvirtai tuo tikėta.

Mūsų mitologijoje kregždė apdovanota ištis išskirtinėmis savybėmis: ji gali skrajoti po visas metafizinio pasaulio erdves. Tikėtina, kad žvituris paukštėlis – kažkurios mitinės būtybės įvaizdis. Štai sakoma: „Gandras parveda pavasarį, o blezdinga – šilumą“. Arba: „Dar kregždė neatlėkė – vyžų balon nemesk“, „Linksma, lyg kregždės lizde gimusi“. Pasakose kregždė atneša ne tik ugnies, bet ir gyvybės vandens. Jos vardas vadinamas ir svirno langelis. Yra toks senovinis šokis – blezdingėlė; ir gelė tokiu vardu. Taigi, labai nemažai kas apie kregždutę yra sureikšmintą. O pats žodis „kregždė“ – iš garsažodžio; pavyzdžiui, sakoma: „Girdžiu kregždėjimą žydros kregždėgelės“.

ELONA VAIŠNIENĖ

Nieko su lietuviškumu neturintys amerikiečiai perka bilietus į lietuvių kalba atliekamą Shakespeare „Romeo ir Juliet“. Spektaklį iš Lietuvos į New Haven, Connecticut valstijoje, atveža Oskaro Koršunovo teatras, kurį pasikvietė „International Festival of Arts & Ideas“. Šis festivalis kasmet pritraukia iki 100,000 lankytojų. Festivalio vadovybė kreipėsi į JAV Lietuvių Bendruomenę su prašymu pranešti lietuvių visuomenei apie spektaklį lietuvių kalba.

„Tarptautinis menų ir minčių festivalis“ tęsiasi nuo birželio 11 iki 26 dienos ir siūlo (daugumą nemokamai) beveik 200 programų, koncertų, pavienių atlikėjų ir grupių, paskaitų, diskusijų ir įvairiausių netikėtumų, atvežtų iš įvairių šalių bei JAV. Programos vyks miesto bei Yale universiteto aikštėse ir salėse.

Lietuviškojo „Romeo ir Juliet“ spektakliai bus Yale universiteto teatre, 222 York Street, New Haven, CT, birželio 11, 12, 14 ir 15 d, 7:30 val. vakaro ir birželio 13 d., 2 val. p.p. Kalba lietuvių su angliškais parašais virš scenos. Spektaklis truks tris valandas, įskaitant pertrauką. Kai šiame teatre vyko spektaklis rusų kalba, rusai suvažiojo autobusais, stebėjosi festivalio vedėja Mary Miller.

Oskaro Koršunovo teatras yra Lietuvoje pelnęs „Kristoforo“ teatro žymenį 1995 ir

KUN. JONAS AUGUSTAUSKAS
(1923 11 24–2002 12 09)

Kunigo fotografijos

Tą dieną Genocido aukų muziejus atidarė dvi parodas, abi jas skirdamas didžiosios 1949 metų tremties atminimui, nes būtent tą metų kovą 25 d. iš Lietuvos ištremta daugiausia žmonių – ūkininkų, vadintų buožėmis, partizanų, jų pagalbininkų šeimų. Antrąją parodoje kunigo, buvusio 1949 metų tremtinio Jono Augustausko (1923–2002) fotografijos.

Kaip kalbėjo, atidarant parodą garsus fotomenininkas Stanislovas Žvirgždas, retai kas į tremtį teišsivežė fotoaparatus, o jaunas kunigas jį jau turėjo ir, suprantama, nepaliko namuose, o pasiėmė kelionėn.

Augustauskų šeima pateko į Tangujaus rajoną Irkutsko srityje.

Nukelta į 3 psl.

Shakespeare lietuviškai

2000 metais, aukštus įvertinimus Prancūzijoje ir Vokietijoje bei tarptautinių teatro festivalių žymenis Rusijoje, Lenkijoje. Festivalio informacija skelbia, kad Oskaras Koršunovas debiutavo kaip režisierius 1990 metais, būdamas 21 metų amžiaus, ir stebina naujoviškais, kartais kontraversiškais teatriniais priėjimais, o jo teatras esąs vienas iš Europos idomiųjų jaunųjų teatrų.

New Haven tarptautinį festivalį su Oskaro Koršunovo teatru suvedė daugiametis „Neringos“ stovyklos Vermont vadovas, niujorkietis Arūnas Čiurberkis, trejus metus dirbęs kaip šio festivalio „Associate Director“. (Šiuo metu Čiurberkis yra teatro ir operos režisieriaus Peter Sellars „Company Manager“ ir padeda su „The Children of Heracles“ gastrolėm Austrijoje, Belgijoje, Olandijoje ir Ispanijoje.).

Verta „atrasti“ Tarptautinę meno ir minčių puotą New Haven, o klausytis Shakespeare lietuviškai gali būti iš viso vienišelis kartas!

Bilieto kaina: 30 dol., perkant Arts&Ideas New Haven Box Office, NewAlliance Bank, 195 Church Street, New Haven,

CT. Perkant telefonu, 1.888.ART.IDEA (1.888.278.4332), prie bilieto kainos reikia pridėti 2.50 dol. už patarnavimą. Išsamią informaciją apie festivalį ir kaip užsisakyti bilietus internetu rasite per www.artidea.org <http://www.artidea.org>

Nuolaidos: 10 proc. nuolaida, perkant 10 ar daugiau bilietų ir antkainį 2.50 dol. reikia sumokėti tik kartą; 50 proc. nuolaida vaikams, jaunesniems negu 12 metų; 10 proc. nuolaida studentams su studento kortele; 10 proc. nuolaida, turintiems 60 ir daugiau metų.

Dr. Elona Vaišnienė (kairėje) ir „International Festival of Arts & Ideas“ ruošėja Mary Miller. David Mayhew nuotrauka.

Vacys Kavaliūnas...

Atkelta iš 1 psl.

Kiemė tylu ir tuščia. Ir visa paskendę artėjanti nakties sutemose, kuriose pasigirsta sielą užliejantis praėjusio pavasario aidėjimas. Atsiskleidžia liūliuojantis linų laukas ir bičių dūzgės žydinčiame sode.

Matau ir tave, Ada. Rodos, net ir girdžiu – atsidaro pirkios durys, ir tu išeini ir šypsaisi. Tavo veidai kiek užraude. Žinau, tu niekad nebuvai drąsi. Ir tavo giedros mėlynos akys kartais suvirpėdavo išgąsčio dulkelėmis.

Isižiūriu ir matau – šulinys. O prie jo maža ir prie žemės prisiglaudusi pirkelė. Atsimeni, ją iš sudegusių namų plytų pastatė tavo tėtis. Pastatė labai skubėdamas, kad būtų kur gyventi tau, tavo motinai – visiems. Ir paskui tavęs su giliu skausmo ilgesiu laukė.

Rodos, dabar ir ji matau. Iš-eina pro vartus ir žiūri į kelią, kuriuo tave išvežė. Ir laukia sugrįžtant. Gerai žino, kad nebegrįši, bet vistiek laukia. Ir gal jau mato – tu pareini. Ir tiesia pasiilgusias savo rankas ir verkia iš džiaugsmo.

Bet tavęs jis nesulaukė. Niekad, niekad nesulaukė, nors vis stovėdavo tarp vartų. Ir pats išėjo su amžino ilgesio skausmu nutilusime veide. Su skausmu, kurį dabar juntų sutemų tyloje, aidinčioje negrįžtančiais žingsniais.

Pirkelės langas nušvinta liūdną šviesą, bėgantią per kiemą. Jos taku einu prie durų. Nesibeldžiu, o tik nedrąsiai paliečiu jas drebančiais pirštais.

Durys atsidaro. Jų angoje – tavo motina. Jos veidas tylus, susikaupęs ir kenciantis.

– Aš taip vėlai, – teisinuosi. – Ar tai tu čia, Romai?

– Aš. – Gerai, kad prašnekejai. Bučiau nei nepažinusi. – Jau tamsu.

– Tos mano akys, sūneli. Jau gerai neprimatau. Nuo ašarų. Tik vienas Dievas žino, kiek aš priverkiu, – šluostosi ji akis ir veidą. – Nuo tos dienos, kai Adelutė išvežė, tik verkiu ir verkiu. O ir tėvo mirtis. Užėk nors pailsėsi.

Žengiu per slenkstį ir sustoju. Visa pirkelė skęsta šešėliuose, judančiuose vaskinės žvakės šviesoje. Pajuntu šiltą medaus kvapą, ir mano sieloje atsiskleidžia žydintis sodas, dūzgiantis bitėmis. O jame matau ir tave, Ada – tavo mėlynas akis ir pavasariu šviečiantį tavo veidą.

Einu arčiau prie stalo. Ant jo tavo nuotrauka, judanti lengvai plazdančioje žvakės šviesoje ir žiūrinti liūdną ilgusiu žvilgsniu. O Ada, kodėl visada iš tavo akių ir veido kilo ir sklindėsi nenutylančios liūdesio melodijos?

Kalbėti sunku. Ir aš tylu, stoviu ir žiūriu į nesugrįžtančių dienų tolimas.

– Kai viskas degė, ją išnešiau, – kalba tarsi kapinėse tavo motina ir sudžiūvusia ranka glosto fotografiją. – Daugiau nieko ir neturiu, tik ją. Ir visada, kai tik atsikeliu, ateinu prie jos, atsistoju ir žiūriu, žiūriu, kol akys pavargsta. Dar vasarą, pavasarį, kai šilčiau, išeinu kur į laukus ir kiek apsiraminu. O žiemą, kai užėina šalčiai, tai nežinau nei kas su manimi darosi. Niekur vietos nerandu. Kad nors naktį galėčiau pailsėti. Bet negaliu. Tik sudėsiu akis ir tuoj vėl išbundu ir viską matau. Bet gal tu, sūneli, alkanas?

– Ne. – Tai nors atsiesėk. Pavargai. Šitiek kelio pėstiam. O gal atvažiuai?

– Pėsčias.

Tyla. Ilga ir kupina skausmo. Žiūriu į tavo motinos veidą. Ir girdžiu – jos žodžiai tarsi ataidi iš tolimų ir drauge kyla iš jos sielos gelmių:

– Kai rudenį pradeda šalti ir vėjai staigti už langų, tai ją, savo Adelutę, rodos, ir girdžiu dejuojant. Ir matau visą sušalusią ir drebančią. O vieną naktį – dar nei nemiegojau, tik taip akis sudėjusi gulėjau ir snaudžiau. – Žiūriu – ji ateina, atsistoja prie lovos ir sako:

– Mama, man šalta.

– Adelutė, ar tu čia? Dukrelė tu mano, – ir atsėdau lovoje. O ji išeina pro duris ir išeina. O paskui kad nors kiek aš galė-

čiau užmigti, kad nors kiek pailsėti. Tik sudėsiu akis ir tuoj viską matau: ir kaip apsirėngusi, ir kokia sukle, ir kokiais bateliais. Viską, o viską taip, kaip ją išvežė. Ir tie jos žodžiai – „Mama, man šalta“, kad nors kada būtų išėjė iš mano širdies. Kur tik einu, ką tik darau, vis juos girdžiu ir girdžiu, – šluostosi ašaras ir nutyla.

Tyliu ir aš, žiūrėdamas į žvakės šviesoje atgijusį tavo veidą.

– Nuo tos nakties visada, eidama gulti, uždegu žvakę ir padedu prie jos, kad nors kapuose jai būtų šilčiau. Ir kad... –

– Ji gyva, – sakau, žiūrėdamas į jos fotografiją.

– Kad būtų gyva, neateitų ir nesiskųstų. Ir nesakytų, kad jai šalta. Netrukus po to gavau laišką. Rašė jos klasės draugė Birutė. Jos abi buvo toje pačioje vietoje. Rado ją, Adelutę, sušalusią sniege tą pačią naktį, kai ji atėjo ir skundėsi.

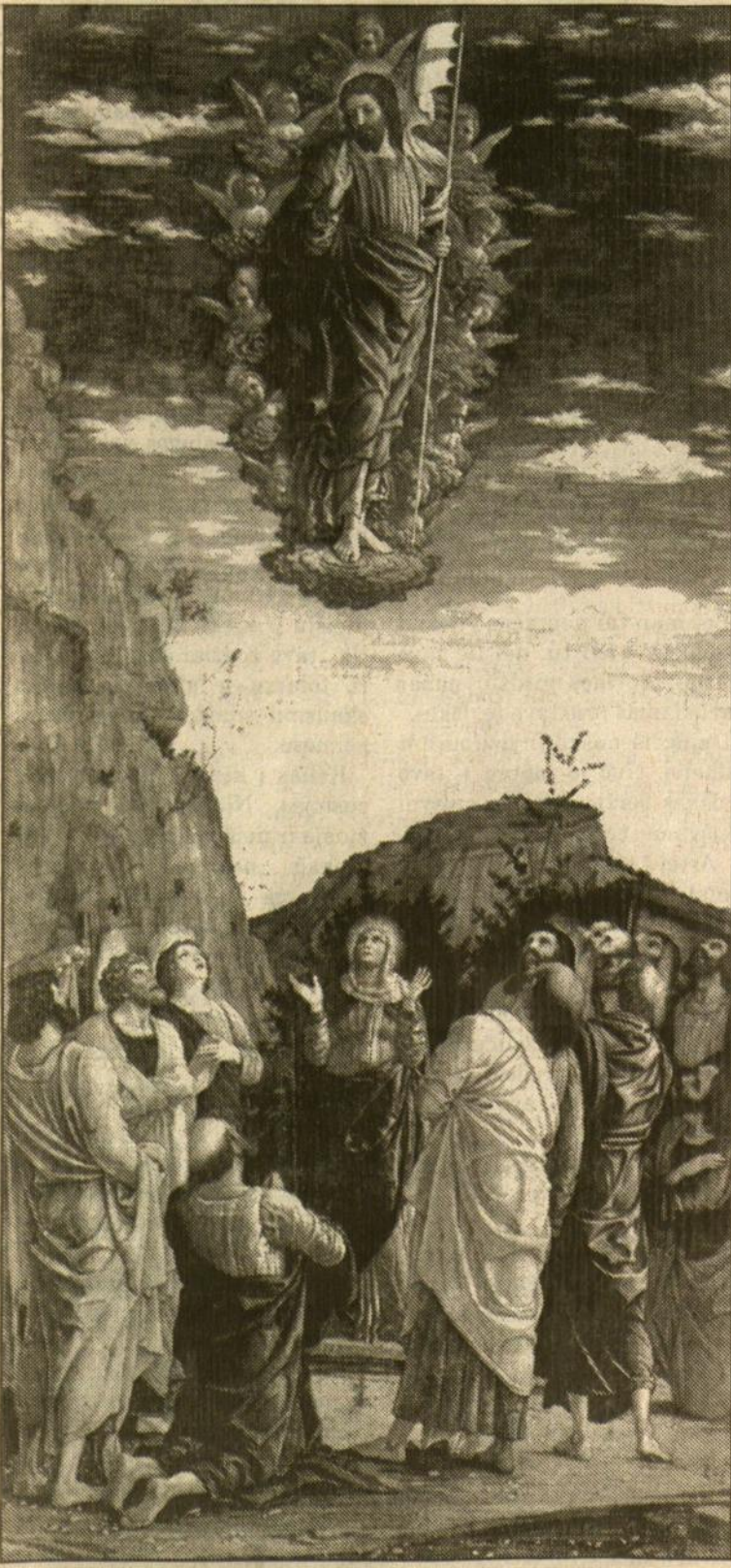
Išeinu iš pirkelės. O paskui pro vartus, tuščius, vienišus ir paskendusius skausme. Pakelė beržas. Matau jo siluetą. Prieinu ir sustoju. Ir klausau. Ir jis man atrodo gyvas – girdžiu, kaip ir tada, tą vakarą, jo kamienas dūgia iš žemės kylančiais virpesiais.

Nueinu ant juoduojančio tvenkinio tiltelio. Jis sudunda, ir aš išgirstu traukinio, kuriuo tave išvežė, ratų dundėsį, juodą gūdų ir perveriantį mano būties gelmes. Jame, tame vidurnaktinių tylos dundesy, išgirstu ir žodžius.

Tavo, Ada, žodžius. Jie tą vakarą išaidėjo iš tavo sielos, ir tu man juos kartojai. Jų aš nepamirštu. Girdžiu juos ir dabar.

*Drugelis palietė sparnu
Tylų vandens paviršių,
Ir žydruma išnyko –
Gal tau – tai nieko?
Bet aš dienom tom gyvenu
Ir jų jau niekad nepamiršiu.*

Ir vėl užlipu ant karnelio. Nuo jo matau – juoduojanti ir prie žemės prisiglaudusi pirkelė. Ji tarsi skausmas, iškilęs iš žemės gelmių ir vaškines žvakės šviesa virpantis vidurnaktinių tyloje. Jame matau ir tave. Ir kalbu savo mintimis ir siela: Yra ir tai, kas niekad nepaieina.

Andrea Mantegna (1431–1506). „Žengimas į dangų“.

APMASTYMAI PRIEŠ RAŠANT LAIŠKĄ

Šviesos ir šešėliai painiojasi.

Tuo tarpu meistriskumo kursai Vilniuje. Šiuolaikinės muzikos rutuliavime pasaulyje danų kompozitorės Louise Andriessen reikšmė. Kitataučių įvertinimai. Paplojimais? Spalvingų žodžių pabėrimas? Osvaldo Balakausko Antroji simfonija arba taipogi lietuviškosios sutartinės įsirežia galvon ir taip toliau.

Kartais užaina užplaukia lengvučiai permatomi debesys ir užpila visus, netgi nerūpestingai nužingsniuojančius. Paspirtina jų žingsnius. Tad lietsargis parankus tokiais atvejais. Nors ir trumpam, nes vasara tebesitęsia –

Aukštasis profilis gražiosios moteriškos mįslės užduodantis? Ar tai ne šiuolaikinė Italijoj? Kol kas tik žodžiais nuaidi. Aprašymais. Iššaukiančiais? Bet ir „Metmenys“ neatsilieka savu ritmu savaip primindami kitas reikšmes. Ar iššaukia reikiamą dialogą?

Mūsų žodžio meistrė poetė Judita Vaičiūnaitė įžingsniuojanti salėn – lėtai jautriai net iškilmingai. Pasiruošusi klausytis. Grindinio akmenys Vilniaus senamiestyje kasdien vibruojantys jos vaizdiniais. Žodžių kvapniais siūbtelėjimais.

Mandawuy Yunupingu kaip nesistengtų saęs pralengt negali – išgerdamas gal per dažnai ir vėl įstrigo nežinon. Norėtų vadovaut Aboriginais Rock Group Yothu Yindi, bet ar galės koncertuoti Airijoj sekantiems metais? – taip rašė 13–14 December 97 Weekend Australian. Vėl klausimas? Taip ir liks klausimu nes negi aprėpsi visas galimybes besibaladojantiems aborigenams populiarijantiems pasauly nuo vieno planetos galo iki kito? O kaip su kookabura taip

solidžiai valandom tupinčia šokoj? Australiškasis paukštis karts nuo karto išnyrantis australiškam peizažui kai kuo labai australiškais. Gal įkyriais praeivio ausį pagaunantiais nusikvatojimais?

Muzikalieji skliautai ir lieknai aukštos kolonos melodijų keliantios Vilniaus filharmonijoj, kai pasigirsta „Allegro brillante“ lietuvių kompozitoriaus Vytauto Barkausko atliekamas pianistų Rūtos ir Zigmo Ibelhauptų „tiesiog pribloškė žėrinčiais peizažais“ ir ne bet kas, o „Kultūros barai“ Nr. 12–97 savo puslapiuose žodingai pasisako – pasiklausę

Lietuvos nacionalinis dramos teatras jau nuo 1–4 sausio šiemet garsinasi savais pastatymais: „Motery dainos“ choreografas Anželikos Cholinovs žavus sumanymas (Marlene Dietrich įsimintinos melodijos bei įmantrūs šokiai) ir dar vis pribloškianti Sigito Parulskio „PS Byla OK“ Oskaro Koršunovo režisuojama –

PAUKŠTIS IR NE PAUKŠTIS

Čia vis tik ne ežeras o smėlio jūra – sausumos karališkai nusitęsiančios į nesibaigiančias tolumas monotoniškai dainuojančias

Vieniši pavidalai aštriom viršūnėm į neišmatuojamas gilumas spoksantys o tas didžiulis paukštis oriai nužingsniuojantis mažyte savo galva beveik akin nekrentantis niekad orumo neprarandantis tirštai plunksnuotas ilgom kojom – emu paukštis ir ne paukštis – ir kam toks didelis nemokantis net skristi – vandens tuose klampiuose smėlynuose sako niekad nepasigendantis – Sydney, 2002 m.

Aldona Veščiuonaitė

BLYKSTELĖJIMAI IV

O man vis veržiasi –
BLYKSTELĖJIMAI
— gal atsirasiu kažkuriuose puslapiuose

Besibaigianti 7—ji Baltijos šalių meno trienalė „Cool Places“ Vilniaus ŠMC traukte traukė užkopti plačiaisiais laiptais ir pasklist erdviose salėse nesivaržant, nes tai šiandieninis menas kviečiantis tokiam susidūrimui kiekvienam asmeniškai. Daugiau apie tai „Kutūros barai“ Nr. 11. Dar visi 1998—ji!

Mūsų erdvę pamažu užvaldo — užpildo nauji daiktai, naujomis formomis dėstosi nauji pavidalai — dar nenumatant pasekų — Ar tai iššūkis — poeto vaidmens sureikšminimas?

Neveltui gal įvedamas Michel Foucault, sakau, nes jo knyga „Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas“ (1975), kur ryškinamas „...aristokratų žiaurumas ir erudicija yra persmelkti bausmių ir valdymo logikos“ priveda prie naujų ieškojimų, tad ir šiandieninis straipsnis „Bausmės ir prauklėjimo kryžkelėje“ atkakliai dėsto Literatūros ir meno puslapiuose — iššaukia reikiamą atgarsį, manyčiau —

Paskutinis žodis paskutinėj eilutėj vertime į anglų kalbą tavojoj knygoj turėtų kilti prasmę kitą atspalvį. Kodėl tad pasilikta prie jo?

Arba vėl Nykos — Niliūno atvejais kaip reaguot mums į jo pastabą, kad nėra įdomesnių poetų prancūzų kalba rašančių nei vyrų nei moterų šiuolaikinių — greit atkerti, sakai Jacques Prevert, nes studijuoji prancūzų kalbą, verti lietuviškon, įvedi mus apkliautėlius naujon gana gaivion srovėn — žinai taipogi Baudelaire niekad neblestančių — milžinišką jo poezijos vertę —

Sydney festivaliui jau įpusėjus (visuomet sausio mėnesį), šimtas trisdešimt penki tūkstančiai su visokiais ryšuliais vienas po kito arba būriais — (tebeplūstant jiems koncertui po žvaigždėm raudonplaukė dirigentė Sian Edwards užšoka scenon (tikrų tikriausia anglosaksė) ir labai moteriškai gestikuliuojanti ir ne tik rankom bet ir veido išraiška diriguojanti — užvaldanti Mussorgskio „Night on the Bold Mountain“ — tai čia tik pradžia, dar seks visa eilė būtent rusų kompozitorių — sugriaudęs visa apylinkė gilieji uosto vandenys —

Tačiau jau kitą rytą: Berniukas su rakštim kojoj lyg ir pasislenka arčiau debesų — ieškos gal kitiškos atgaivos —

Vilnius — Sydney, 1998—1999 m.
Blykstelėjimai šimtmečiui baigiantis ir kiti netikėtumai

Leidiniai

Poetė ieško šviesių minties blykstelėjimų

Aldona Veščiuonaitė. Blykstelėjimai šimtmečiui baigiantis ir kiti netikėtumai. Išleido Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, AM & M Publications, 218 Brookside Lane #A, Willowbrook, IL 60527–2907. Aplankas ir knygos apipavidalinimas Vytauto O. Virkau. 67 psl. Kie-tais viršeliais su aplanku. Tiražas 350. Kaina nepažymėta.

Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas yra bene vienintelė Amerikoje likusi lietuviškų knygų leidykla, kurios leidiniai savo turiniu ir išvaizda gali ne tik lygintis su leidžiamais Lietuvoje, bet daugeliu atveju ir pralenkti. Nedaug šiuo metu knygų jau išleidžiama JAV-se, tačiau „AM & M Publications“ leidykla vis nepasiduoda negailėstingai laiko slinkčiai, periodiškai lietuviškai skaitanciuosius pradžiugindama vertingais leidiniais.

Poetės Aldonos Veščiuonaitės ryšiai su šia leidykla siekia 1976 metus, kai Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas išleido eilėraščių rinkinį *Žodžiai kaip salos*; 1985 m. išleista knyga *Aidincios upės*; 1999 m. — *Medžiai ryto laisvė*. Poetė su savo kūryba spaudoje reikšiasi nuo maždaug 1964 m. Jos eilėraščiai buvo spausdinami *Metmenyse* (leidžiami Chicagoje) ir Australijos lietuvių pe-

riodikoje bei antologijose.

Aldona Veščiuonaitė gimė ir augo Alytuje. Karo audros, kaip ir daugybę kitų mūsų tautiečių, išbloskė į Vokietiją. Ilgainiui iš pabėgėlių stovyklos ji pateko į Australiją ir gyveno Sydney mieste.

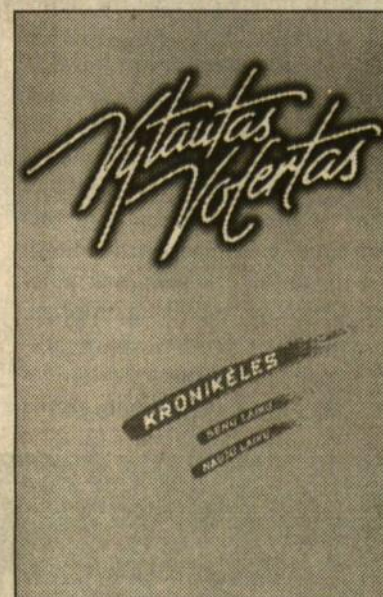
Tačiau, atsiradus galimybėms, Aldona Veščiuonaitė patraukė tėvynė. Ji savo gyvenimą tarytum dalijo tarp tolimojo Australijos žemyno ir Europoje, prie Baltijos jūros prisiglaudusios Lietuvos. Vilnius ir Sydney; Sydney ir Vilnius... Šis paradoksas dvilypiškas: pinasi ir jos naujausiame poezijos rinkinyje *Blykstelėjimai*. Tukstantmečio pasikeitimo sankirtyje poetė kažko laukia, kažko tikisi, bet tuo pačiu jaučia neišsipildymo liūdesį:

Ko laukiam? ko tikimės?
Vienaragio šuolis
baltas
Plasnojanti melodija
nepasiekė dar
mūsų kranto —

Poetė tarsi plūduriuoja tarp praeities ir dabarties, zvelgdama į ateitį, tebetikėdama, besistengdama suprasti, suvokti:

Nuolat besikeičiančios debesų formos. Sunku pagauti kuria kryptim šiandien keliauja —

Eilinės kasdienybės neeilinės kronikėlės

Vytautas Volertas. *Kronikėlės. Senų laikų... Naujų laikų...* Pasakojimai. Išleido „J. Laisvė“ fondo Lietuvos filialas. Spausdino „Morkūnas ir ko“, Draugystės g. 17, LT 3031 Kaunas. Užsakymo nr. 3–583. 2004 m. Redaktorius Jonas Vabuolas. Dail. Gediminas Pempė.

Knygos išvaizda kam kukli: minkšti viršeliai, teksto prikūpti puslapiai, tarytum taupant popierių. Tačiau tuo visas „kuklumas“ ir pasibaigia. Vytauto Volerto kalba sodri, žoddinga, pasakojimas sklandus ir jausmus, šiltas. Nors jis savo knygą vadina mažiųjų vardu — *Kronikėlėmis*, bet apsakymėliai-vaizdeliai jos puslapiuose labai gyvenimiški, suprantami ir įsimintini. Tiesa, tai eilinių žmonių kasdienybė, bet pristatoma tokiu įtaigiu stiliumi, tokiu savitu pasakojimu, kad negali nesisilioti tų žmoniškųjų rūpesčių ir įvykių, kurie nuolat vyksta jų mažuose pasauliukuose. Žmonės pyksta si dėl nieku, mylisi, ginčijasi, filosofuoja ir keliauja dulkėtiais gyvenimo keliais, ieškodami skaidresnių prošvaisčių, verž-

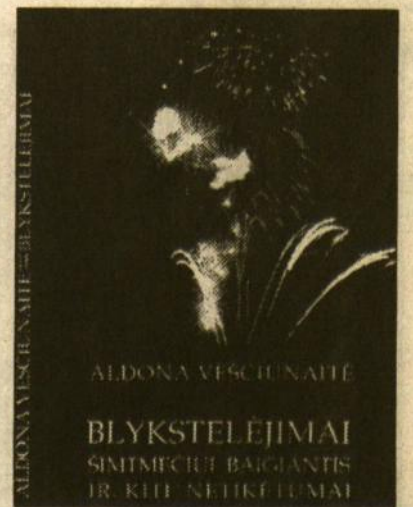
damiesi vis kažkur į priekį, bet nežinodami nei kur, nei kodėl.

Knygoje 20 apsakymų (vieną jų — „Saltis“ — perspausdiname išties šio šeštadienio priede). Štai apsakyme „Apie šunį“, vieniša moteriškė, savo liūdesį ir pasibaisėjimą tuo vienišumu slepianti po „senmergės“ epitetu, išreiškia nepasitenkinimą kambariniu augalu, kuris jai „nerodydavo jokio dėmesio“ (įdomu, kokio dėmesio iš augalo ji galėjo tikėtis?), nepaisant priežiūros ir rūpestio, kuriuo ši šeimininkė savo augalą apsupdavo. Tas „nekreipimas dėmesio“ ją kartais erzindavo, kol neiškentusi prapliūdavo priekaištais: „Sėdėk sau puode, egoiste! — supykdavau. — Jei tau manęs nereikia, išversiu ir nusviesiu lauk! Baigsis tavo kurčias, nebylus tupėjimas purvinos žemės riešukio! Tedžiusta apnuogintos šaknys patvory, nes iš tikrųjų tavo gyvybė tik patvoriams!“

Tačiau tai tik akimirkos. Iš tikrųjų ši moteris — labai garsi. Tai parodo (žinoma, labai nenoromis) išgytas įnamis: iš kažkur priklydęs šuo. O vien dėl to, kad (atvirkščiai negu bejausmis augalas) „Žiūrėjo jis tiesiai į mane, sekė kiekvieną kryptelį, rodosi, stebėjo, kuo galėtų patarnauti...“

Vytauto Volerto stilius, pasakojimo būdas mums jau gerai pažįstamas — savas ir šiltas, tačiau jo sugebėjimas keliais santūriais sakiniais nupiešti vaizdą, sukelti nuotaiką ar įtampą, tebestebina. Štai kaip jis apibūdina atslenkancią vidurvasario audrą („Seno kaimo ženklas“, 183 psl.): „Nors vieną dieną, priešpiečių metu, pro akimirką kyštelėjo juodas lopas.

Nukelta į 4 psl.

jie skrenda — plečiasi
tamsejančiais
plačiais sparnais. Lietum
pritvinkusiais?
Gera, kad tebėra
atsitiktinumas
dienų mozaikoj —

Knygoje du pagrindiniai skyriai: „Šviesos ir šešėliai painiojasi“; „Muzikalieji skliautai“. Pirmasis būtent ir pripildytas tų minties, kurioje pinasi šviesa ir šešėliai, „blykstelėjimų“. Tuo vardu pavadinti aštuoni šio skyriaus eilėraščiai, prie kiekvieno „Blykstelėjimo“ pridedant romėnišką numerį — nuo I iki VIII.

Blykstelėjimas — trumpa akimirką; mintis, žaibiškas jos sušvitimas... Taip ir Aldona Veščiuonaitė tuo žodžio prasme, atrodo, supranta, taip ji ir, net, rodos, nenuosekliai, šokinėja nuo minties prie minties, nuo įvaizdžio prie įvaizdžio: Vilnius — Sydney; Sydney — Vilnius... Žmonės, vaizdai, mintys, fragmentai, o visgi kažkaip viskas susijungia, igauna prasmę, ritmą, gyvybės pulsą.

Antrojoje dalyje, pavadintoje „Muzikalieji skliautai“, poetė tęsia savo ieškojimą: keičiasi temos, keičiasi vietovaizdžiai ir įvaizdžiai, kol galop, paties paskutinio eilėraščio pavadinimu ji klausia: „Koks gi tai šimtmetis“?

Atsakymo, be abejo, ieškosi-me kituose poetės A. Veščiuonaitės rinkiniuose. D.B.

Fotografijos

Atkelta iš 2 psl.

Kunigas išmoko visokių darbų. Buvo traktorininku kolkalyje. Dėl gero būdo buvo žmonių mėgstamas, visur kviečiamas fotografuoti. Dabar tos fotografijos — reta galimybė pamatyti tremtinių gyvenimą, ypač šeimų šventes ar laido tuves, mirus artimiesiems. Jonas Augustauskas nepamiršdavo ir savo tikrojo pašaukimo: lankė ligonius, krikštijo vaikus, tuokė poras. Ir ne tik tremtinių, bet ir vietos gyventojų. Įvairiomis progomis laikė pamaldas. Iš pradžių tam trūkdavo liturginių reikmenų, bet, laikui bėgant, jų parūpino tremtiniai, atsitiuntė iš Lietuvos. Dabar dauguma šių daiktų, parodytų šioje ekspozicijoje, byloja apie tenykštį gyvenimą.

Grįždamas į Lietuvą, Jonas Augustauskas parsivežė daug negatyvų, nujausdamas, kad jo fotografijos gali pragyventi jį patį ir ilgai liudyti istorinę tiesą. Taip ir įvyko. Lietuvoje buvęs tremtinys kunigas įvairiose vietovėse, visur buvo gerbiamas ir mylimas parapijiečių, visų, kam teko jį pažinti. Mirė 79-erių metų (2002 m.) Kriukuose, kur ir palaidotas.

Ši fotografijų paroda ypač įdomi, nes iš tiesų nedaug tebuvo fotografuojančių iš pačių tremtinių; bent jau pradžioje. Vėliau, kai paūgėjo tremtinių vaikai, žmonės pradėjo geriau gyventi, fotoaparatus vienas kitas jau įsigydavo.

Jadvyga Godunavičienė

Rašytojas V. Volertas (iš kairės), sūnus kun. V. Volertas ir B. Volertienė.

Šaltis

VYTAUTAS VOLERTAS

Nuo mados neatsilikdavo nei Zigmas Truputis, nei Antanas Girgždys. Žinoma, garbinguose metuose ne viskas jiems tiko. Todėl Zigmas Truputis, linksmas žmogiuokas su duobutėmis veiduose, prižėlusiomis barzdos plaukų ir išrašytas nuo šių duobutinių spinduliuojančių raukšlėmis, vieną kartą pasakė:

– Šarokinių kelnų tai aš nesimausiu! Užtenka piemenaudamas jas vaikiojau.

Šaroku jis vadino džinsinę medžiagą, vieną iš pelningiausių amerikiečių išradimų. O šarokas iš tikrųjų buvo lygiai tokios pačios spalvos audinys iš pakulų ir kanapių, kietas ir šiurkštus. Iš jo Lietuvoje tais paauglystės, laimės ir šviesulių laikais vaikams mirkyti, į akmenis zultinti, karstyti su deriva aptekusius pušis. Šaroko ne-nugalėdavo jokia neganda. Net karvės nesugromuliudavo, jei ganyklose rasdavo numestą piemens švarkelį ir čiupdavo kramtyti. Iš staklių naujutelaitį šaroką nuraitydavo lyg skardą ir sudėvėtą lankan mesdavo lyg skardą.

– Matai, kiek tada valdžiai truko galvoje, – juokaudamas protavo Antanas Girgždys. – Butų kystelėjusi Lietuva į Ameriką ritimą šaroko, kiek dolerių už jį parsiplukdytų! Čia visi tik džinsus ir džinsus. Taigi mūsų šaroką... Mane, Zigmą, piktumas suima, kai pagalvoju, kokius neišmanėlius ministrus tada turėjome, – vis šaipėsi Girgždys. – Būtume galėję aprenkti visą Ameriką. Tegul trinaš jankių užpakaliai į lietuviškas pakulas.

Buvo ir daugiau naujajai reikišnių, kuriems Girgždys su Trupučiu nepasidavė. Pavyzdžiui, niekaip neįprato valgyti bulvių su lupenomis. O amerikiečiai paskutiniu metu jas pasigardžiuodami žiaumojo.

– Neluptas ir neskustas? – stebėjosi Girgždys, aukštesnis ir lieknėsnis iš jų dviejų, buvęs karininkas, jau užmiršęs, kaip įspūdingai sušukti „Raaamiai!“ – Lyg maisto stokotų. O į šiukšlių dėžes primtose dešrelių su banelėmis.

– Bulvių lupenose yra daug vitaminų. Todėl lietuviški bekonai, neskustomis bulvėmis šeriti, taip aukštai buvo vertinami. Pagalvok, vitaminais užauginti! Net Anglijos karaliai jais gardžiuodavosi, – kandžiai paaiškino Truputis, buvęs mokytojas, vaikams dėstęs higienos paslaptis. – Arba įvairiausi šliuzai, – tęsė jis. – Vėžliai su geldelemis, varlių kojos, austrės... Žmogus ir kai kurie gyvūneliai

viską griebia, bet ne viskuo gardžiuojasi, – vos neprasitarė, kad vieną kartą ir jis bandė austre ragauti, bet ta šoko iš burnos, visą gerkle lyg virve užveržusi, ilgą pusdienį neleisus nieko kita nuryti.

Tačiau jiedu ir be džinsų, ir be austrių sėkmingai ir nesutabarėję, nuo gyvenimo neatsilikę, žygiavo savo neaiškion ateitin. Girgždys, apdovanotas vešliais plaukais, tiesa, jau bešvarkėlis, jais dengė apykaklę. Vinguriavo jie ant pečių lyg pakūdrės karkliukai. Taip pat jo batai švyčiojo sidabro spalvos sagtimis. Truputis, kaip iš tikrųjų priderėjo aukštąjį mokslą baigusiam, mąstantiui ir galvojančiam individui, savo išvaizda minioje išsiskirti nenorėjo ir beveik neišsiskyrė. Tačiau jis nemėgo jokių kepurų, o skrybėlės tada jau buvo laikomos tik istorijos liudytojais, bylojančiomis apie žlugusį veltinių verslą. Truputis ant galvos užsisodindavo mėlyną beretę, nuspausdavo ją į kairę pusę ir atrodydavo lyg kairiasparnis intelektualas. Intelektualas jis iš tikrųjų buvo, nors sparnų neturėjo nei kairėje, nei dešinėje. Tiesa, žmogus žvalgėsi į visas kryptis ir truputį visas mėgo, truputį (visų) nekenė. Tačiau beretė skelbė jį esant europiečių, iš aukšto (o jis buvo žemo ūgio) žvelgiančiu į amerikiečius.

– Amerika yra panaši į savartyną. Kask, versk, rasi daug sliukų ir bjaurių kirminų. Tačiau gal ir auksinis doleris sušvis, gal net auksinis caro rublis ar kaizerinė aukso markė. Pasaulis čia sumetė savo purvą ir turtą, – šitaip Truputis, intelektualas tamsiai mėlyna berete, neaukštas, bet su manus Girgždžio bendras, galvojo apie jį adoptavusią tėvynę. Ją mylėjo, bet jos negerbė, šlovino Europą, bet ten sau kampo neieškojo. Truputis buvo sąvartyno patriotas. Jei burna gauna, ko tik ji nori, kojos gali mirkti ir purve. Šitaip moko filosofė Savimėlė.

Jau prieš daugelį metų gydytojų ir kitokių sveikatos žynių buvo įrodyta, kad žmogaus ilgas amžius ateina jo paties komomis: begiok, prakaituok, o jei raumenys nuo amžiaus kiek pavyto, bent vaikščiok, šliaužinėk. Todėl nuo ryto ankstumu gatvėse šmėkščiavo jaunuoliai. Vaikiniai, į trumpas kelnaites įsėję, marškinėlius be rankovėlių apsimetę, skuosdavo aplink gyvenamuosius rajonus. Vis aplink, vis aplink. Ir mergiotes šnupuodavo jiems iš paskos, vidinius ir išviršinius plaučius vėdinamos, įraudu-

siom blauzdom švyruodamos. Kai šie sveikatos čempionai pagaliau pasislėpdavo įstaigose, kad sprestų ir gal išsprestų mielos dieneles reikalus, aptuštėjusiose gatvėse pasirodydavo lėtaeigė visuomenė. Tai čia ir Girgždys su Trupučiu išjungdavo, ir jiedu sveikatos ieškodavo.

– Jei sako, kad negerai užsisėdėti, matyt, taip yra, protaudavo kariška drausme išugdytas Girgždys. – Tuščiais žodžiais tik bemoksliai šaudo.

– Kas yra bemokslis? – papriestaraudavo liberalus intelektualas Truputis. – Tarp be-raščių gali rasti ne vieną mokslininką. Raštas ir protas – lyg arklys ir vadeles. Gilus protas ir be raštingumo yra gilus, geras arklys ir be vadelių žino savo kelią.

Jiedu nesutikdavo tik smarčiam lietui bliaukiant. Kitokie oro pasikraipinėjimai: karštis, šaltis, purkšlys, sniegas – namuose jų neišlaikydavo. Jei nori būti sveikas – vaikščiok! Ir vaikščioldavo jiedu iki priešpiečių, lėtai žingsniuodami, retkarčiais net pastoviniuodami. Du draugai, tik šiek tiek suirzė. Girgždys, buvęs karininkas, nevaliodavo suprasti, kaip galima paneigti žingsnio darną. Jei vienas kairę koją kelia, kitas

taip pat privalo tą pačią koją kelti. Ir tą pat akimirka. Viens du! Vienas du! O Truputis elgėsi kaip žąsinas. Tai patrepėdavo, tai mesdavo žingsnius net pritūpęs, beretę vainikuotą galvą pirmyn ištiesęs. Girgždys nervinosi dėl Trupučio. O Truputis sunkiai pakentė Girgždžio apsimuturiavimą rūbais. Jei šakose sušiugždėdavo bent silpnas vėjelis, Girgždys pasidorydavo su skaromis apvyturiuotu kaklu. Jei lietutis krapnodavo, Girgždys tuojau pat savo batus blizganciomis sagtimis slėpdavo guminėse apsaugose.

„Kaip šis didvyris galėjo kariauti? – tyliai sau pykdavo Truputis. – Kas brangiu miulu atsiduoda, iš tokio parako kvapas nepasklis“.

Girgždys niekada nekariavo ir karo netroško, Truputis rikiuotės nesimokė ir dėl šios savo išsilavinimo spragos nesijaudino. Jei kur atsiranda skylė, ją gali uždengti tik bjaurus lopas. Bet! Skylė yra tikrovės padarinys, o lopas liudija dirbtinumą. Todėl du praktiški vyrai, Girgždys ir Truputis, vienas kitą suprato, o suprato abu sutarė sveikatos paieškose.

Todėl du praktiški vyrai vienas kitą suprato, o suprato, nutarė abu sveikatos paieškoti

Buvo lapkričio metas. Saulė netekėjo ir nesileido, jos niekas nematė. Tik rytai iš kažkur pasklidavo pusaklė šviesa, o vakarais ji kažkaip ramiai išblėsdavo. Saulė visi pamiršo, nes jos niekur nebuvo. Nebuvėlių kur nesamų neprišime name. Gyvenimo tikrovę liudijo hanibališkai akipėsiški lapai. Gelsvoki, nuraudę, rudi, nusi-dėvėję. Ši pikta epidemija užgožė gatves, kiemus, net prieangius. Praverdavai duris, ir pro kojas vėjelis išprausdavo sauja būvusios gražios, dabar nudrengtos gyvybės. Retkarčiais iš kažkur atkilusi šiluma apgaulingai net prakaitelį išsunkdavo, jei vikriau pasijudėdavo. O kitadien švilpdavo vėjas, drengdavo šaltas lietus, varstydavo pikta pagėla. Lapkritis yra liudiesio, nusivylimio ir pykčio mėnuo. Viskas kartu. Bevilčiškas laikas, žiemon atkelti vartai.

Vieną kartą sutartoms sveikatos pratyboms Girgždys pasi-

rodė lyg dvikovon iššauktas bailus riteris. Tadien retkarčiais nusirisdavo pašaipūniški vėjo gūsiai, nuogus pirštus šiek tiek gnaibė šaltukas, tačiau tragedijos nekėlė nei pasimaišę rūko tumulai, nei įkyri drėgmė.

– Rengiesi Sibirą vykti? – pasijuokė Truputis, beretės ir taryt nepaniekinęs, ant lentynėlės spintoje jos nepalikęs.

– Kad šalta, tai šalta, neužginčysi, – teisinosi Girgždys, ant galvos sunkų gobtuvą užsimaukšlinęs. Storas vatinis paltas liekną, aukštą vyrą pakeitė į kažkaip susikūpinusį nevykėlį.

– Šaltukas – tai dar ne tikras šaltis. Pazingsniuosime, ir bus po šalčio, – dėstė Truputis.

– Ne žmogus blogą orą prisiskaukia, ne jis jį laukan išprašo. Žingsniuodamas gali suprakaituoti, bet oro nesusildysi. Šaltis yra pats sau ponas.

– Sakai, ponas... Kodėl tasai ponas atsiranda? Kas jis yra?

– Tu man pasakyk, kas jis yra. Gamtos mokslus studijavai.

– Žema temperatūra, – Truputis uždelsė kiek sutrikęs ar suabejojęs.

– Kodėl ji žema? Kas ją žemyn nuspaužė? Pasišlink taip, kad suprasčiau. Žinau, kas yra oras, vanduo. O šaltis? Koks jo lyginamasis svoris, kokio cheminė formulė?

Pasivaikščiojimų metų jiedu aptardavo įvairiausias temas, aptardami kartais susipykdavo. Ir šįkart Girgždys turbūt mėgino igelti Trupučiu, jį dėl šiltesnės aprangos užsiuolusį.

– Tai kam jis yra, Zigmą? Žinau, kad pamaišęs šaltį su smulkiais lašeliais ar vandens garais gausi baltą sniegą. O kai iš jo pašalinasi šaltį, liks vanduo. Bet jau ne baltas. Spalva dings. Keisti dalykai. Tai kas jis, šaltis, yra? – įkyriai klausinėjo Truputis, o Truputis jautė, kad savo istorijų dėstymu bičiulis bando jį paerzinti.

– Lėtas molekulių judėjimas, – pagaliau atsakė Truputis. – Štai kas yra šaltis, jei taip labai nori žinoti.

– O kai jokių molekulių nėra? Kas tada lėtai juda? Erdvė yra tuščių tuščiausia skylė, be jokių molekulių. Bet šaltis ten blogesnis už sibirinį. Arba vasaros vidurdienį. Niekas nejuda. Net paukščiai tyli, tačiau kaitra pakaušį kelia. Anot tavęs, kai ramu, turėtų šaltis viešpatuoti.

Truputis jautė, kad Girgždys suka žaidimą ir kad savo rimta kalba prieš jį nelaimės. O žodžiais tuščiai vinguriuoti jis nemokėjo, Girgždžiui šioje sriityje sekėsi geriau. Jis sugebėdavo nesamones taip apvoti įmantriais žodžiais, kad jos, tos nesamones, atrodydavo kaip tiesos. Todėl šalčio temą Truputis baigė staigiai ir paprastai:

– Nežinau. O jei tu sužinosi, pasakyk man.

Girgždys nesispyriojo, tik atsismaukė galvos apgaubtą ir pasikasė nuo prakaito sudrekusius plaukus. Liko neišspręsta šalčio esmė, neapkalbėtas jo poveikis. Baigdamas mokslinį pokalbį, Girgždys ramiai pridūrė:

– Kai buvau dar tik menkas pyplys, bandžiau sniegu nudažyti šuns būdą. Baltas sniegas, bus ir būda baltas. Apdėjau iš visų pusių, apklijavau, bet kita diena, kai sniegas nutirpo, jį atrodė dar juodesnė. Net šuo nusigando. Kur dingsta baltis sniego dažai? Nežinome, kas yra šaltis, bet jis pridarė eibių. Giliomis žiemomis net ažuolų lie-menis iškelia. Bėga išilgai

rėžiai nuo šaknų iki žemiausių šakų. Didelė, brolau, jėga.

Lapkritis, šiugždėdamas lapais, retkarčiais pro debesų properšas piktai šyptelėdamas trumpalaikiais saulės švystelėjimais, barbandamas nuogomis šakomis, nusibraškėjo, nusipūtė iš akių ir atminties. Atgirdėdavo gruodis. Niekas jo nenusigando, nes prie marmalo jau visi buvo prisitaikę. O du bičiuliai tebevaikštinėdavo, kaip buvo įpratę vaikštinėti. Kad vienas tik beretę dėvėjo, o kitas ant galvos nešė sunkų gobtuvą, dėl to garbinga visuomenė nesistebėjo. Žmonės skirtingai atsiliepią ir oro temperatūrą, į ap-rangą, į nelaimę, į džiaugsmą ir į humorą. Jausmų įvairumai nugalį pasaulio nuobodulį.

Laikraščiuose rašė, kad truputį ir pietus šėlo stiprokos pūgos. Keistokai atrodė: čia, gerai pažįstant gruodį, buvo galima be pykčio ir purkštavimų lauke pabuvoti. O gero vardo vietose, kažkur į pietus, šiurkštus vėjas ir sniegas gyvenimą vertę pragaru. Todėl pirmi Trupučio žodžiai, kai gatvių sankryžoje sutiko Girgždį, buvo štai kokie:

– Garbė ir šlovė mūsų kam-pui! Jau dunda Kalėdų ratai, o mes, galima sakyti, dar po žolynėlius braidžiojame.

Šis Trupučio entuziazmas bičiulio širdy neatsiliepė. Girgždys atėjo paniuręs, kokio Truputis dar nebuvo matęs, ir prakalbo kietai, piktai:

– Garbės ir šlovės niekam nedalinu. Esi laimingas, tai ir būk laimingas. O aš? Sutryptas! Mane nuginklavo šaltis. Prisimeni, kai apie jį kalbėjome? Lyg kokia nuojauta gundė plepėti. Daug nukentėjau per tą nelemtą daiktą.

– Kas taip staigiai įvyko?

– Išgaravo mano dukters protas. Merginos galva virto tuščia erdve, kur nėra jokios molekules, kur niekas nejuda. Pasak tavo mokslų, ten siaučia kritinė temperatūra.

– Ką tu čia dabar...

– Ką dabar? Beprotė vakar pranešė, kad ištekojo.

– Gerai! Nervintis dėl normalių gyvenimo įvykių? Kuri dukterė?

– Tik vieną senmergę turėjau. Aliaskinė, baltų meškų šventoji. Šiaurės šaltis ją suniekino.

– Savo mergaitę pašiepi.

– Pašiepiu? Pirmiausia, kas ją ten nugarė? Turiu tris vaikus, kiti du elgiai kaip dera žmonėms, o ši nuo mažens skaudino. Buvo tik dešimties, jau iš namų pabėgo. Radome, kur toks vaikas pasislėpė... Ugtelėjusi trankėsi po juodžiausius užkampius. Abu su žmona barmė ir baudėme, o kas iš to? Niekas nepadėjo, vėjo nesudrausi. Mokslus šiaip taip baigė ir išvažiavo Aliaskon gudrybių demonstruoti. Aš kitokia, aš įdomesnė... Ten ji paskui baltas meškas sekioja ir jų pauodegius aprašinėja. Mokslas... Ar tai normalaus žmogaus tvarka? Lakstė po sniegus ir susigriebė laukinį pienbūrį.

– Laukinis, pienbūrnas... Nematei, nesutikai, tad nežinai. Nereikia iš proto kraustytis, – drausmino Truputis.

– Nereikia? Tai ko reikia? Ar eskimas nėra laukinis? Už eskimo ištekojo pakvaišėlė! Tiesa, jau ne lediniame urve jis gyvena, turi lūšną, kažkokią mokyklą baigęs, bet vis tiek eskimas. Toks Lietuvai – kaip vilkui ropė. Krečia drebuliai, kai apie jų gimnastikus hibridus pagalvoju.

– Eskimas taip pat žmogus.

– Gėda pasakoti, tačiau bičiuliui pasakysiu: trisdešimtį perkopusi merga susipainiojo su jaunesniu. Vakara pati telefonu prisipažino. Štai Aliaska, štai šaltis! Pavydžiu žmonai. Ji

buvo ir liko laiminga. Po Dievo daržus vaikštinėja, apie eskimus negalvoja.

Girgždžio žmonos Truputis nebuvo matęs. Kai netoliese pirkto namelį, Girgždys jau buvo našlys. Ir jo vaikų nepažinojo. Gal atvažiuodavo, gal tėvą valandėlę kitą aplankydavo, bet ilgiau neužsibūdavo. Trupučiu šios smulkmenos nerūpėjo. O dabar? Ką suirzusiam bičiuliui galėjo patarti? Abu paslaminėjo beveik tylėdami, sugaišo trumpiau, kaip kitomis dienomis sugaišdavo, ir išsisikyrė.

Kitą dieną Girgždys vel atėjo irzlus. Pasisveikines emė sielvartauti:

– Sodini, Zigmą, pomidorų daigą, liejį, prižiūri. Nurausta vaisius ir turi. O kokio vaisiaus sulauki iš vaikų? Skausmo! Didesnio už mirtį. Vaikų suteiktas skausmas lygus pasmerkimui ant kryžiaus. Pasmerkimas, Zigmą, be prisikėlimo vilties. Vaikų grąžinti kodikysten negali, antruktat auklėti negali. Jų augimas yra nežinoma cheminė reakcija. Atiduodai save ir nenujauti, kokį produktą gausi. Brangus metalas? Skysta koše? Nuodai? Galbūt. Didelė, Zigmą, šita nuodų galimybė. Tai tikimybės teorijos sritis, kaip sakyti sausagalliai matematikai.

Truputis tylėjo. Kokį produktą duos Girgždžio jausminė chemija? Niekas negalėjo žinoti. Buvo sunku pritarti, guosti, prištarauti.

– Čia kažkokis nelygumas pasitaikė, – staiga Girgždys sustojo, atsigrėžė ir žvalgėsi. – Rodosi, šaligatvė nei duobės, nei gauburėlio. Bet mano koja užkliuvo.

Apsižiūrėjo abu žingsniavo sveikatos ieškoti, bet Girgždys antrą kartą nusistebėjo:

– Kas čia dabar? Koja už žemės kabinasi.

– Nieko nėra! – Truputis patvirtino.

– Taigi. Bet jau kelintą kartą vos nesuklumpu, – Girgždys neaiškiai lyg sušvepleno, lyg sumurkė.

Truputis žvilgtelėjo į bičiulio veidą ir nustebė:

– Tavo lūpos perkreiptos, lyg jas kažkas į seną temptų!

– Todėl žodžiai užsikerta, – šiaip taip išstenojo Girgždys.

– Prisėskime, – nusigando Truputis. – Lyg tyčia pasitaikė mums pakištas suolelis. Sėsk, sėsk! Aš pagalbos pasizvalgy-siu!

Kai kitą dieną Truputis bičiulį aplankė ligoninėje, vos jį atpažino. Veidas išstamptas, pusė kūno paralyžuota, kalba dingusi. Tik neramos akys klaidžiojo gal sienomis, gal lubomis. Rimtas insultas, gali baigtis ir šiaip, ir kitaip, – tokias žinias šaltai dėstė gydytojai.

Ar tai Aliaskos sukelta šeimyninės chemijos reakcija? Tai gyvenimo šaltis.

Kronikėles. Senų laikų... Naujų laikų

Kronikėlės

Atkelta iš 3 psl. Greitai per tą juodumą brūkstelėjo toks aštrus šviesus peilis, kad net ganyklų gyvūneliai kilstelėjo galvas. Po minutės vėl blykstelėjo, bet šįkart jau sulaužyta, kreiva rykštė. Avelės subėgo krūvon, pievoje pririštas arklys ištėpė grandinę. Tada už juodo lopo sudundėjo, tarsi kas būtų paritęs tuščią statinę. Artėjo žaibai ir perkūnija. Artėjo greitai, lyg koks nematomas milžinas juos stumtų...

Pasilgę malonios valandėlės su gražia proza, ypač šiltomis pavasario ar vasaros dienomis, turėtų būtinai pasiskaityti Vytauto Volerto *Kronikėles*. D.B.

